

PROLOOG

Voor u ligt een boek over de geschiedenis van de beginperiode van de fotografie in Enschede (1840-1910). Het was een periode waarin eerst hoofdzakelijk portretten voor de rijke burgerij werden gemaakt, maar geleidelijk aan ook steeds meer stadsgezichten, bedrijfsfoto's en foto's van bijzondere gebeurtenissen. Een tijdvak waarin ook amateurs een camera aanschaffen. Kortom, een spannend tijdvak vol veranderingen en ontwikkelingen, waarin de fotografie steeds meer een plek kreeg in de samenleving van Enschede.

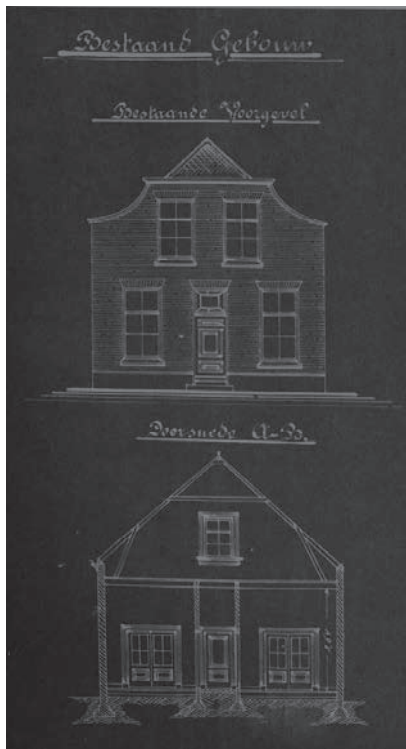
Veel vragen borrelden tijdens het onderzoek naar boven. Waarom vestigden fotografen zich in Enschede? Wie was de fotograaf? Wanneer verbleef hij in Enschede? Wat waren zijn (overige) beroepen? Wat vernemen we uit bronnen over hun werkzaamheden? Wat fotografeerden ze? Welke fotografische technieken gebruikten ze? Op welke wijze pasten ze de fotografie toe? Hoe was hun atelier ingericht? Wat was hun bedrijfsvoering? Werkte de fotograaf voor zijn plezier of om geld te verdienen? Welke status genoten de fotografen in Enschede? Welke rol vervulden ze in het totale speelveld van de fotografie in Enschede?

De fotografen worden niet als losstaande individuen besproken, maar in het grotere verband dat Enschede heet. Enschede was in de periode 1840-1910 sterk in ontwikkeling, hetgeen de fotografen van toen hebben meegemaakt. Zo verdween na de grote standsbrand van 1862 de binnengracht en beide poorten werden gesloopt. Het materiaal kon goed gebruikt worden voor de opbouw van de stad en voor de demping van de stadsgracht. Ook werd het spoorwegnet uitgebreid en er werden villa's, buitenplaatsen, winkels, scholen, recreatievoorzieningen en een schouwburg gebouwd.

Van iedere fotograaf publiceer ik in ieder geval één foto. Omdat er niet altijd een foto van Enschede voorhanden was, heb ik soms een foto gepubliceerd die niet in Enschede is gemaakt om een indruk te krijgen van het werk van de fotograaf.

Topografie, leeftijd van de geportretteerde, bouw- en sloopdata van gebouwen, aantekeningen van de fotograaf, welk procedé is toegepast, en wat er op de foto te zien is, zoals type auto's of evenementen geven houvast bij de datering van de foto's. Is alleen de datum van een afdruk bekend, dan moet men er op bedacht zijn dat de opname (glasnegatief) van een vroegere datum kan zijn, of dat we te maken hebben met een reproductie, gemaakt naar een ouder origineel. Helaas was in een aantal gevallen niet te bepalen wanneer de foto exact is gemaakt.

Ik koos er bewust voor om me te beperken tot de periode 1840-1910. De uitvinding van de daguerreotypie in 1839 markeert de geboorte van de fotografie. Helaas zijn door de genoemde brand van Enschede in 1862 de oudste sporen van de fotografie in Enschede nagenoeg verloren gegaan. Voor het eindjaar 1910 heb ik gekozen omdat toen typische verschijningsvormen van foto's uit de 19^e eeuw begonnen te verdwijnen: carte de visite, kabinetfoto en stereofoto. Het jaar 1910 is een mooi eindjaar om de opkomst van de amateurfotografie in Enschede te bespreken en de topjaren van de prentbriefkaart. Er is wat betreft Enschede mooi beeldmateriaal bewaard gebleven.

Blauwdruk uit het dossier van fotograaf Salomon Goudsmit betreffende de verbouw en bijbouw van zijn woonhuis aan de Langestraat, hoek Hofstraat (1901).

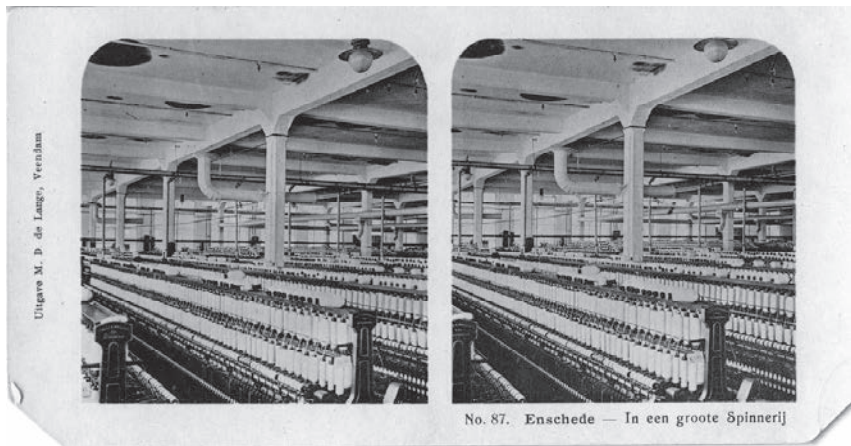
Bouwvergunningen van de gemeente Enschede 1890-1920. Inventarisnummer 5: 5746-5747.

Cyanotypie was ook erg geschikt om tekeningen in meervoud te maken. De tekeningen werden hiertoe met oost-Indische inkt op lichtdoorlatend calqueerpapier getekend. Deze calque kon zo vaak als men wilde, worden belicht, waarbij de zwarte inktlijnen het licht tegenhielden en als witte lijnen op de blauwe afdruk terecht kwamen. Dit specifieke gebruik van cyanotypie werd bekend als blauwdruk. Gedurende bijna een eeuw was cyanotypie de enige simpele en goedkope manier om tekeningen in meervoud te maken. De techniek werd dan ook meteen gebruikt in de industrie, met name ten behoeve van bouwplannen op groot formaat voor machines, zoals locomotieven en voor architectonische bouwwerken. Het is het oudste procedé waarvan zeker is dat die ook in Enschede werd toegepast tussen 1840 en 1910.

In Enschede maakte de Nederlandsche Photographie- Inrichting "bouwkundige tekeningen".

Gezicht in de Langesteaat.

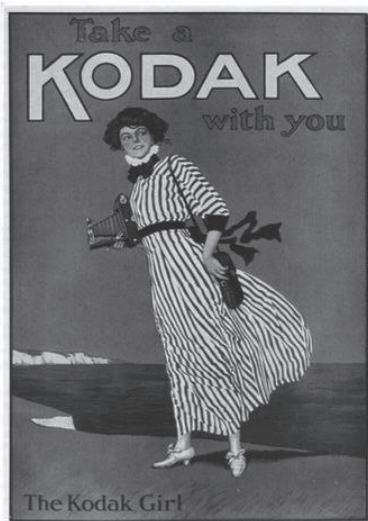

Beschrijving: "No. 87. Enschede : in een groote spinnerij". Fotograaf: onbekend. Uitgeverij: M.D. de Lange, Veendam. Periode: 1911. Nummer: NL-GnGRA_1988_169. Bron: Groninger Archieven

¹ Mark Goslinga. Fotografie in Meppel 1850-1910. (Assen, 2012). p 18

² Mark Goslinga en Martin Hiemink. Assen gefotografeerd. Foto's tussen 1860 en 1910. (Assen, 2018). p. 26

Tot nu toe was een foto altijd precies even groot of kleiner geweest als het negatief. Door de fotofilm werd het mogelijk om van een klein negatief een veel grotere foto af te drukken. In een fractie van een seconde kon men met de relatief lichte camera uit de hand bij voldoende licht zonder statief foto's maken. Het kleine, lichte formaat maakte de camera ook geschikt voor stiekeme foto's, vakantiefoto's, reisfoto's en persfotografie. Sommige amateurfotografen in Enschede ontwikkelden wel hun eigen rolletje en drukten hun foto's af in een donkere kamer die ze leenden/huurden bij een beroepsfotograaf of de amateurfotografenvereniging (sedert 1907). Vlakfilms en vooral de glasnegatieven leverden betere kwaliteit foto's op dan de filmstroken uit de 19^e eeuw. Vakfotografen bleven veelal werken met glasnegatieven.

Kodak Girl. Australasian Photographic Review, 23 January 1911. A 7705 AUJ7P v.18

Historama Rond 1900

De 'Kodak Girl' poseert hier met een Brownie. 1909

Beschrijving: tegeltableau 50-jarig jubileum van de firma B.W. Blijdenstein Jr. Fotograaf/maker: onbekend. Periode: 1908. Plaats: Enschede. Drager: tegel. Nummer: KT00003. Bron: ABN AMRO Art & Heritage, Amsterdam. Mooi dat zo'n kwetsbaar tableau waarin foto's model hebben gestaan bewaard is gebleven.

¹ Jan van Dijk. Handboek. Herkennen Fotografische en Fotomechanische Procedés. Historische en moderne procedés en digitale afdruktechnieken. (Leiden, 2019). p. 68

Prentbriefkaart,
Oldenzaalschestraat, circa 1910

Enschede in Ansichten

Ansichtskarten.

ONTVANGEN de nieuwe oplage
**Ansichtskarten met ver-
schillende „Stadsgezichten“
van Enschede.**

Prachtige uitvoering.

Prijs 6 stuks voor 10 cents.

In HERMAN POLAK's goedkope
winkels Haverstraat, Langestraat en
Haakb. weg 88.

Tubantia, 27 augustus 1903

— In Amsterdam noemen ze tegen-
woordig een prentbriefkaart een »bepijk“
b.v. een »bepijk van het Paleis op den
Dam“ enz.

Tubantia, 14 oktober 1905

Ramp Berlin.

Extra nummer	De Week	15 ct.
„ „	Wereldkroniek	10 „
„ „	De Prins	6 „

Prentbriefkaarten.

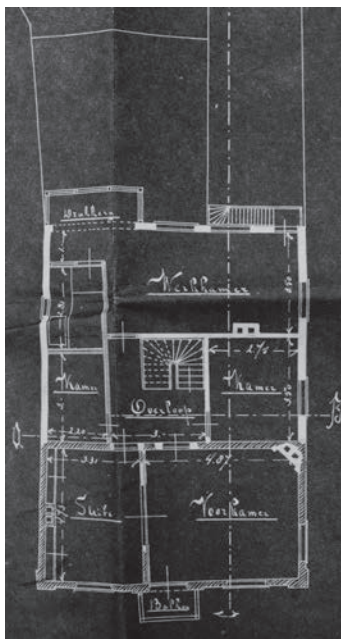
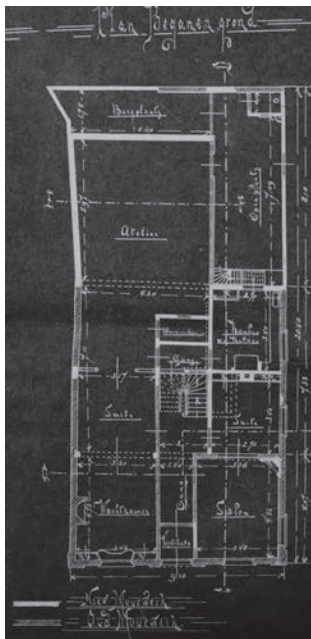
Firma M. J. v. D. LOEFF.

Tubantia, 5 maart 1907

In 1907 verging een veerboot
voor Hoek van Holland, de Berlin

*Beschrijving: onbekende
personen. Fotograaf:
onbekend. Periode:
circa 1910-1920. Plaats:
Enschede. Fysiek verband:
album. Foto's ingeplakt
Nummer: VM-6-2-alb-fam-
Duintjer-21. Bron:
Veenkoloniaal Museum.*

Bouwvergunningen van de gemeente Enschede 1890-1920. Inventarisnummer 5: 7414.

Na de verbouwing/bijbouw van het pand met atelier van Salomon Goudsmit. Op de begane grond het nieuwe atelier aan de noordzijde en een wachtkamer en salon aan de zuidzijde van het pand. Op de verdieping een nieuw balkon en een werkkamer en drukkerij (met doka) aan de noordzijde van het pand.

FOTOGRAFEN

REIZENDE FOTOGRAFEN

1862

JACOBUS JOHANNES MEINSMA (1828-1875)

Beroep vader	Oege Meinsma (1809-1854). Rijksontvanger.
Beroep zwager	Jan Paul Sixte Jonquiere (1834-1906). Rijksontvanger
Bijzonderheid	Maakte foto's van de stadsbrand in Enschede op 7 mei 1862
Echtgenote	Margaretha Barbara Visscher (1834-1913)
Formaat	Carte de visite.
Geboortedatum	10 juni 1828
Geboorteland	Nederland
Geboorteplaats	Ee
Godsdienst	Nederlands Hervormd
Huwelijksdatum	25 november 1834
Huwelijksplaats	Hoogeveen
Kinderen	Anna Catharina Margaretha "Cato" Meinsma (1857-1870). Gerard Roelof Meinsma (1860-1935). Tjitske Meinsma (1862-1913). Koenraad Oege Meinsma (1865-1929). Herman Albertus Meinsma (1867-1912). Roelfina Jantina Meinsma (1869-na 1874). Abraham Philippus Meinsma (1871-1938). Anna Catharina Margaretha Robb (1801-1849)
Moeder	Groepsportret. Portret. Nieuws
Onderwerp	Boekhandelaar (1857). Koopman (1869, 1871)
Overige beroep	8 februari 1875
Overlijdensdatum	Zaandam
Plaats van overlijden	Natte collodiumprocedé
Procedé	1862
Werkzaam in Enschede	

*Beschrijving:
portret van een kind.
Fotograaf: Lambertus
Johannes Bruna.
Periode: circa 1865-
1870. Plaats:
Enschede.
Procedé:
albuminedruk.
Drager: papier op
karton. Formaat:
carte de visite.
10,1 cm x 6 cm
Nummer: 0000254661
Bron: RKD*

*Beschrijving: Familieportret. Veenstraat 22 Enschede. Fotograaf: Adriaan Hendrik Friesendorp. Periode: 1905.
Plaats: Enschede. Drager: glas. Nummer: AHF-50. Bron: Nederlands Fotomuseum*

Beschrijving: portret van koningin Wilhelmina.

Fotograaf: Guy de Coral & Co.

Opschrift: opschrift, recto, gedrukt: 'GUY DE CORAL & CO. / HOF-FOTOHANDEL / AMSTERDAM.-DEN HAAG.'

Opschrift, verso,

handgeschreven: '1908 Aug./

Wilhelmina' Nummer, verso,

handgeschreven: '40'. Periode:

augustus 1908. Plaats:

Amsterdam. Procédé: matte daglicht collodium zilverdruk.

Drager: papier op karton

Formaat: kabinetfoto. Secundaire

drager: 16,5 cm × 10,1 cm.

Nummer: RP-F-F20937

Bron: Rijksmuseum, Amsterdam

Beschrijving: portret van een vrouw, staand bij een leuning. Fotograaf: Salomon Goudsmit. Periode: 1895-1919. Plaats: Enschede. Procedé: daglicht collodium zilverdruk. Formaat: passe-partout: 8,4 cm × 5,2 cm. Fysiek verband: album. Nummer: RP-F-F01041-31-2-00. Bron: Rijksmuseum, Amsterdam

¹ <https://memoiatelier.blogspot.com/2011/11/?m=0>

² Mark Goslinga. *Fotografie in Meppel 1850-1910*. (Assen, 2012), p. 184

³ Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889*. Proefschrift. (Utrecht, 2006), p. 81

⁴ Mattie Martina Maria Boom. *Kodak in Amsterdam. De opkomst van de amateurfotografie in Nederland 1880-1910*. Proefschrift. (Rotterdam, 2017), p. 18

⁵ Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889*. Proefschrift. (Utrecht, 2006), p. 90

⁶ Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889*. Proefschrift. (Utrecht, 2006), p. 90

⁷ Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889*. Proefschrift. (Utrecht, 2006), p. 86

⁸ Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889*. Proefschrift. (Utrecht, 2006), p. 92

FOTOCOLLECTIES

Veenkoloniaal Museum Veendam
Verfvirus

<https://www.veenkoloniaalmuseum.nl/>
<https://www.verfvirus.nl/2019/01/blauwdruk-verfworkshops-in-de.html>

Verzamelaars Kaart
Vital Spirit
Wikipedia

<https://www.verzamelaarsmarkt.nl/>
<http://www.vitalspirit.be/vscameramenu1.html>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Daguerreotype>

Enschede, 22 oktober 2020

Ronald Wilfred Jansen